

Verhalen uit de buitenlanden van Zwarte Water en Vecht

Peter Heerema (Locus), 7 december 2016

In het kader van de uitwerking van plannen voor het Natura2000 gebied Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht heb ik in de periode van 17 oktober tot en met 21 november 2016 in opdracht van de Provincie Overijssel gesproken met enkele bewoners/gebruikers van het gebied en betrokken deskundigen (zie de bijlage voor een overzicht van namen).

Alle gesprekken zijn opgenomen en uitgewerkt. Quotes uit enkele gesprekken zijn opgenomen op een verhalenposter, die tijdens de informatiebijeenkomst van de provincie op 16 november 2016 als trekpleister is gebruikt om aan de aanwezige bewoners/gebruikers van het gebied nieuwe verhalen te ontlokken. In dit memo doe ik verslag van de interviews.

De opbouw van dit memo is dat ik eerst enkele centrale thema's uit de gesprekken presenteer en vervolgens de verhalen van mijn gesprekspersonen.

Sleutelthema's

Als er één ding spreekt uit de verschillende interviews, is het de grote betrokkenheid van mijn gesprekspersonen bij de toestand en ontwikkeling van de uiterwaarden van Zwarte Water en Vecht en de directe omgeving daarvan. Er zit energie in het gebied om mee te denken met de plannen. Vanuit hun perspectief is het gebied niet alleen hun dagelijkse woon- en werkomgeving, maar ook een prachtig en uniek stukje Nederland, dat weliswaar in de afgelopen decennia veranderd is, maar dat ook nog in grote mate een bijzondere kwaliteit heeft weten te behouden, die door de bewoners en gebruikers gekoesterd wordt. Het is niet verrassend dat om die reden sommige van de mensen die ik sprak, met enige zorg kijken naar de wijze waarop overheden en maatschappelijke organisaties met het gebied omgaan.

Ook is er groot enthousiasme om de agenda van doelen en mogelijke maatregelen van Natura2000 beleid voor dit gebied (natuurontwikkeling en agrarische structuurversterking) te verrijken met enkele onderwerpen, die de bewoners en gebruikers na aan het hart liggen en die in hun ogen niet ten koste hoeven te gaan van de realisering van beide beleidsdoelen. Uit hun verhalen komen inspirerende ideeën, die als kwaliteitsimpuls voor de planuitwerking kunnen worden beschouwd.

Terugkerende onderwerpen in de gesprekken waren:

- * de grote betekenis en ongerepte kwaliteit van intact gebleven uiterwaarden, percelen, fysieke relictten en veldnamen die een “duizendjarige geschiedenis” dragen en van grote cultuurhistorische waarde zijn en een deel van de regionale identiteit dragen;
- * het belang van betere ontsluiting (routes) en recreatieve toegankelijkheid van het gebied als wezenlijk onderdeel van de dagelijkse leefomgeving, bijvoorbeeld om te wandelen en te fietsen en om te kunnen genieten van natuur en landschap. Dit geldt voor de bewoners van het gebied zelf en waarschijnlijk ook op de grotere ruimtelijke schaal van de regio en zijn steden (recreatieve uitvalsroutes) en misschien ook wel nationaal (zoals de unieke aantrekkingskracht van de talrijke kievitsbloemen);
- * de aanwezigheid van bijzondere plekken, zoals het Haersterveer over de Vecht, de pinanten, historische verdedigingslinies, restanten van kastelen en havezaten en de diverse kolken, die meer prominent en zichtbaarder dan nu het geval is aan een kwaliteitsimpuls voor het gebied zouden kunnen bijdragen (bijvoorbeeld als “geheime plek” of plek voor bijzondere manifestaties);
- * de inherente spanning tussen natuur en landbouw, waarbij het gebied volgens sommige van mijn gesprekspersonen op een kruispunt staat van omschakeling in het huidige agrarisch gebruik van het gebied naar vormen van natuurinclusieve landbouw, biologisch boeren en circulair-economische ketens tussen stad en omringend platteland;
- * de landschappelijke inpassing van stadsranden en bedrijventerreinen, die nu afbreuk doen aan de beleving van landschappelijke kwaliteiten, zoals het industrieterrein bij Genemuiden, zandwinningsplekken en het bedrijventerrein bij Hasselt.

Centrale boodschap was dat in ieder geval de bewoners en gebruikers met wie ik sprak graag bij vervolgstappen en de verdere uitwerking van plannen betrokken willen zijn en hun steentje daar aan willen bijdragen.

Over verdwenen bokschepen en rietkragen

Voor ik met Jan en Geuje van Dijk aan het eigenlijke gesprek beginnen, willen beide broers hun verbazing kwijt over het feit dat een perceel van 3,5 ha grond van hen in de uiterwaarden aan het Zwarte Water hier vlakbij nog steeds niet is aangekocht voor natuurontwikkeling. De grond links en rechts van dat perceel is wel al aangekocht. Hun terrein, waar ook kievitsbloemen staan, zou daar mooi op aan kunnen sluiten. Ze staan open voor verkoop of ruil.

Jan en Geuje van Dijk wonen al vanaf mei 1955 aan de Zwolsedijk. Nu zijn ze nog hobbyboer met twintig fokschapen en tien weidekoeien. Hun tante woont even verderop op nummer 1. Ze wonen pal aan het Zwarte Water. Vroeger waren hier op veel plekken aan het Zwarte Water aanlegsteigertjes waar mens en dier met de boot naar Zwolle konden reizen. Dan kwam er zo'n bokschip met onder de ruimte voor de koeien, bestemd voor de markt op vrijdag in Zwolle. Het schip werd getrokken door een paard over het jaagpad langs het Zwarte Water.

Ook herinneren ze zich nog de verhalen van voor hun tijd hier over de tram die over de dijk reed van Hasselt naar Zwolle. Toen was het gebied nog weiland met bosjes en kievitsbloemen tot Hasselt aan toe. Aan het eind van de dijk stond tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw de coöperatieve zuivelfabriek Juliana. Nu is dat allemaal industrieterrein geworden. Vroeger stonden daar de hooibergen van de 30 koeboeren uit Hasselt. Die reden er 1 keer per week met een wagentje naartoe om hooi op te halen. Een paar jaar geleden waren er plannen van de gemeente Zwolle om vlakbij hun huis een pontje te installeren, te bedienen door vrijwilligers. Door geldgebrek en weinig animo is dat niet doorgegaan. Er zou ook een wandelroute komen op Zwolle aan. Ook dat ging niet door.

Dit gebied langs de dijk is nog een mooi en rustig gebied gebleven met reeën, vossen en talrijke vogels. Hoewel ze al lang niet meer aan de overkant van het Zwarte Water zijn geweest vinden ze de kwaliteit van het gebied wel achteruit gegaan nu het van Staatsbosbeheer is. Het staat daar volgens hen vol met onkruid en distels. Ook verstoort naar hun mening de zandwinning even verderop het landschap. Die vinden ze te grootschalig. Omdat de winning wel 50 meter diep gaat, vrezen ze bovendien dat de winning de stabiliteit van de dijk zal ondermijnen.

Vroeger waren er nog veel van die mooie rietkragen langs beide oevers van het Zwarte Water, ook voor hun huis. In de winter werd het riet gesneden door biezensnijders uit Genemuiden, die het riet onder andere gebruikten voor daken en matten. Door de toename van de beroepsvaart op het Zwarte Water en het toenemende tonnage van de schepen (tot wel 3000 tot 4000 ton) is het riet allemaal verdwenen is.

Ook de vele vissers, die vroeger man aan man aan de dijk zaten en met de bromfiets van heinde en verre kwamen, zijn er niet meer, hoewel het Zwarte Water nog steeds visrijk water is. De aansluiting van de Vecht op het Zwarte Water was eerst vlakbij hun huis, maar die loop is verlegd naar het Noorden. Geruchten maken gewag van het terugbrengen van de monding van de Vecht in zijn oude staat. De stroming zou wel de dijk kunnen beschadigen. De zware schepen maken in hun ogen de oevers kapot. Ze hebben overigens nog nooit echt last gehad van overstromingen. Voor de komst van de Afsluitdijk stond

het water wel eens in de stal (dan moesten de koeien wat hoger staan), maar na het sluiten van de Zuiderzee hebben ze altijd droge voeten gehouden.

Voor kerkbezoek en boodschappen waren beide broers gericht op Hasselt. Nu is dat minder het geval. Door de komst van de supermarkt moeten ze nu naar Genemuiden voor de bakker en naar Zwartsluis voor de slager. Voor hun eigen beeldvorming begint de Polder Mastenbroek aan de andere kant van de Werkerlaan. De polderbewoners beschouwden de dijkbewoners altijd als kleine, arme boertjes, die niet echt meetelden. Kinderen uit Mastenbroek gingen voorheen overigens nog wel naar het schooltje dat verderop aan de dijk stond. Die wordt nu afgebroken. Het blijkt dat soms kinderen van oorspronkelijke boeren weer terugkomen om te wonen aan de dijk. Alleen zijn het geen boeren meer. Dat past wel in alle verandering die zij ervaren. Het landschap wordt er niet fraaier op, er is import van andere mensen, er komen steeds meer wandelaars en fietsers en er zijn verschillende plannen voor aanpassing en nieuwbouw. Het zal hun tijd echter nog wel duren. Wel zou het mooi zijn wanneer ze eindelijk eens dat stuk grond aan het Zwarte Water konden verkopen of ruilen.

Het veer en de vrijstaat

Het Haersterveer over de Vecht is nog het enige door een veerman met de hand voortbewogen kabelpontje in Nederland. Daar ben ik nu, bij veerman Jacob en zijn vrouw Bes Versteegh. De afslag van de De Doornweg naar het Haersterveer is vanwege de talrijke bordjes niet te missen, maar het blijkt ook een erg smal pad te zijn. Auto's zouden elkaar hier niet kunnen passeren. Het pad eindigt tamelijk abrupt bij hun huis dat iets hoger staat te midden van een bomenrijke omgeving. Ik zie geen rivier en geen pontje. Het voelt allemaal een beetje mysterieus en Jacob en Bes Versteegh beamen dat. Het Haersterveer over de Vecht stamt al uit de middeleeuwen. Vroeger ging de weg van Hasselt naar Zwolle hier langs en was er een grote pont. Ze hebben wel eens gelezen dat er hier al in 1180 een doorwaadbare plaats was en iemand die tol hief.

Nu is het een beetje een geheim plekje, je moet het wel weten te vinden. In het nabij gelegen grote huis – dat deel uitmaakt van de dijk - woonden vele generaties van de familie Tobias. In hun tuin bevindt zich - wat hier in de volksmond heet – 'het graf van de neger slaaf'. Het verhaal is dat een familielid, die in Indië was geweest, een bediende mee terug nam naar Nederland. Na diens overlijden is hij begraven in het toenmalige park. Ondertussen toont Jacob Versteegh mij een foto van een grote pont, die de Vecht oversteekt, met pontificaal daarop een Amerikaanse auto uit het begin van de vorige eeuw met een trotse eigenaar Tobias, die met strakke blik achter het stuur zit. Dat veer heeft gewerkt tot halverwege de jaren zestig.

In 1978 zijn Jacob en Bes hier gekomen. Toen heeft ook de VVV het huidige pontje gebracht. Nu wordt het pontje samen met een aantal mensen uit de omgeving bediend. Daar is een rooster voor gemaakt. Het is inmiddels een heel populair en beroemd veer. Niet alleen maakt de pont onderdeel uit van een knooppuntroute voor fietsers, maar de hele wereld komt langs, sommigen van hen op doorreis naar Santiago de Compostella.

In de Vecht liggen hier 's zomers zo'n vijftien woonschepen, die in de winter in de stad Zwolle liggen. Het zijn oude, mooie schepen, die goed bij de geschiedenis en de identiteit van deze plek passen. Die schepen zouden hier moeten blijven, ook als de uiterwaarden veranderen vanwege Natura2000 beleid. De boten liggen aan uithouders, er zijn geen steigers en daardoor blijft het aantal boten beperkt. Steigers trekken boten aan, ruzies en gedoe, daar moet je niet aan beginnen. De mensen die nu het pontje gebruiken vinden het heel leuk dat die woonschepen er liggen. En een aantal woonbootbewoners – betrokken bij het water als ze zijn- doet ook weer mee met de pont. Voor de natuur hoef je die woonboten ook zeker niet weg te halen, die mensen komen nauwelijks aan land daar.

Voordat Jacob en Bes hier kwamen was deze plek in de Vecht ook een populaire plaats, maar dan voor kleine bootjes. Toen was het heel vol en waren er veel barbecueën en zo. Nu zijn er veel minder schepen en dus ook veel minder mensen. En de plek is voor recreatievaart minder populair geworden omdat de gemeente een hek heeft gezet op het weggetje aan de overkant. Overigens is er wel een groot verschil tussen de mensen hier en de mensen van de overkant. Hier kent iedereen elkaar, kan je bij wijze van spreken op vakantie gaan en de deur open laten staan en tref je elkaar regelmatig in het buurtcafé. Aan de overkant zijn nu rijke mensen en dure villa's. Een tijdje geleden was de plek aan het water bij dat afgesloten weggetje ook een hangplek voor drugsdealers en vrijende stelletjes.

Het grote huis is van de Dominicaner monniken geweest, die het gekocht hadden van de familie Tobias. De monniken hadden een klooster in de stad Zwolle en gebruikten het grote huis in het weekend als buitenhuis. De jonge priesters in opleiding liepen er in hun witte pijen naartoe. Hier gingen ze een beetje feesten en ontspannen. Eentje kon bijvoorbeeld heel goed goochelen en een ander leerde de kinderen zwemmen in de Vecht. Toen was de Vecht overigens veel ondieper omdat er nog geen bochten waren afgesneden. Door de balgstuw is ook de overlast van het water in de afgelopen jaren steeds minder geworden. Eigenlijk jammer vinden ze, want het land kon hier (hun huis – gebouwd voordat de Afsluitdijk dicht ging- staat op een hoogte buitendijks in de uiterwaarden) helemaal onder water staan en dat was best spannend. En boeren hadden er ook baat bij, want hun land werd vruchtbaarder na een overstroming.

Ze hebben ooit hier een hele strijd gehad met het waterschap omdat alle bomen van de dijk weg moesten. Gewoon kaalslag. Het waterschap is er naar hun mening volledig blind voor dat dingen ook mooi kunnen zijn. Bomen in de dijk – zegt het waterschap- zouden gevaarlijk zijn. Van Rijkswaterstaat begreep Jacob echter dat als die bomen er al lang staan, er helemaal geen gevaar te duchten is. En toen was binnen een paar dagen ook het waterschap om. Ook de kolk bij de Glinthuisweg even verderop wilden ze helemaal kaal en boomvrij maken. In plaats daarvan hebben ze de bomen laten staan en een stalen damwand in de dijk geslagen. Dat heeft dat prachtige gebiedje gered.

Haerst is een gehucht en Jacob en Bes wonen in de kern. De plek heeft een zekere naam opgebouwd als het gaat om cultuur. Er zijn regelmatig toneelmanifestaties, muziekoptredens en bijeenkomsten met (Zwolse) dichters. Er is geen school. Die staat in Genne en bestaat nog steeds. Huis Haerst aan de Havezateweg heeft ook ooit bestaan, maar is afgebroken en de stenen zijn hergebruikt. In de verre en meer recente geschiedenis is het gehucht regelmatig geteisterd door brand. Veel huizen hadden rieten daken. Omdat Haerst zo'n uithoek is, kunnen de inwoners het ook een beetje houden zoals het is. Daarom heeft Jacob er ook altijd voor gezorgd dat het veer nooit verbeterd werd en kleinschalig bleef. Als je het zou moderniseren, wordt het drukker, ga je voordat je het weet ijs verkopen, komt er een uitspanning met terras aan het water etcetera etcetera en verlies je aan kwaliteit. Nu komt zo'n 80% van de mensen juist vanwege de pont hier. Dit is gewoon zo'n zeldzame plek die niet helemaal is aangeharkt en waar ze trots op zijn. Anderen noemen dat tegenwoordig authentiek, écht, nostalgisch. Het zal hun tijd wel duren.

De unieke buitenlanden

Minie Buit en haar man wonen al zó lang in Genne dat ze de hele ontwikkeling van het gebied hebben meegemaakt. Oorspronkelijk waren er hier zo'n 25 boerderijen. Tijdens de ruilverkaveling zijn er heel wat uitgeplaatst en toen is er in haar ogen veel vernield in het landschap door de schaalvergroting. Door allerlei kwesties in de afgelopen decennia is ze haar vertrouwen in de overheid wel zo'n beetje verloren.

Zelf konden ze in de jaren zeventig 4 hectare grond kopen, maar na een jaar of zo werd dat door de minister aangewezen als natuurgebied. Daardoor nam de waarde van hun grond af (wel zo'n 10.000 euro minder dan de marktwaarde) en dat kan ze eigenlijk nog steeds niet uitstaan. Dat heeft ze altijd als erg oneerlijk ervaren. En daar bovenop kwamen vervolgens allerlei bepalingen, er mocht daar helemaal niets meer veranderd worden in de grond, de sloten en de percelen. Ze hebben zo'n dertig, veertig jaar met dat

regiem geleefd en zijn al die jaren kort gehouden. Je kreeg een dikke bekeuring als je een slootje wilde dicht maken. En dan komen ze nu wéér met allerlei plannen om de boel op te schop te gooien, ze snapt er niets van en is een beetje ontgoocheld. Ter illustratie vertelt ze over een bevriende amateurarcheoloog die met een metaaldetector en een zandbakschepje samen met haar man op hun eigen land eens ging kijken op de plek waar vroeger (omstreeks 1360) het Gennegerveer was (een voetveer). Ze werden daar nota bene weggejaagd door een BOA, die dreigde de politie te gaan bellen! Diezelfde middag heeft ze op het provinciehuis hierover haar beklag gedaan.

De uiterwaarden hier zijn wel uniek. Dat komt omdat ze als natuurgebied buiten de ruilverkaveling zijn gebleven. In de jaren vijftig is Genne helemaal op de schop gegaan. Alles veranderde behalve de uiterwaarden. Je kan de verkaveling en veldnamen nog terugvinden op oude kaarten van het Kadaster uit 1830. Nu is ze beducht dat de provincie vanaf de tekentafel met een nieuw regiem komt, waardoor een duizendjarige geschiedenis wordt weggevaagd voor zoiets als 'nieuwe natuur'. Dat heet dan verruiging: er komen een paar koeien op te staan en er groeien vervolgens alleen maar distels en Jacobskruid. De aanwezige cultuurhistorische waarden worden dan ondergeschikt gemaakt aan de nieuwe natuur. Ze kan wel inspreken, maar wat ze er mee doen is vers twee. En bovendien komen de kievitsbloemen door de verruiging niet terug. Die gedijen als het nat is en er laat in het jaar gemaaid wordt. Maar de moderne boer begint al in mei te maaien, zet er een paar koeien op, er verblijven overzomerende ganzen die alles kaal vreten en vol schijten en het wordt niks meer. Zo'n nieuw idee over stadslandbouw, dat lijkt haar wel wat voor het behoud van het afwisselende landschap hier, maar de producten vindt ze nog wel duur.

Ongewild is het nu toch alles bij elkaar een mooi ongerept gebied gebleven. Ze woont binnendijks en in haar tuin ligt zichtbaar de met gras begroeide dijk. Het huis is gelukkig zo hoog gesitueerd dat ze over de dijk heen kunnen kijken richting de Vecht, een prachtig uitzicht. Van oudsher was het hier al een bewoonde plek. En nog steeds staat het hier om de zoveel jaar van dijk tot dijk onder water wanneer er een flinke Noordwester storm is. Dan lijkt het wel de Beulaker, dat is een mooi gezicht. Door de balgstuw is het wel minder geworden. Last van het hoge water heeft ze nooit gehad. Ze zegt wel eens tegen mensen: "als het hier in huis komt, staat het bij jullie al op zolder".

Voor de Historische Vereniging Hasselt schrijft Minie Buit verhalen over vroeger. Bijvoorbeeld over de onderduikers hier tijdens de oorlog, waar niemand ooit over sprak. Of over de lijndienst die al in de 17^e eeuw twee keer per week op Amsterdam voer en mensen van hier naar Amsterdam bracht om daar te werken (in een tijd dat transport over land niet gemakkelijk was). Een ander verhaal gaat over een heel oud buitendijks weggetje dat aan de

verkaveling is ontsnapt. Het maakt deel uit van een oude voetgangersroute naar Zwolle en sluit aan op het Gennegerveer. De boerderijen die daar ooit stonden zijn opgeruimd, de boeren zijn verplaatst achter de dijken. Dat weggetje is er nog steeds en staat ook nog altijd op de wegenlegger. Er is een boer, die daar nog actief is en het land er omheen in bezit heeft. Die boer zou er waarschijnlijk het liefst productieland van willen maken. Als de provincie dan niet oplet, is zonder dat ze er erg in hebben zo weer een historisch relict verdwenen. En dan bedenken de plannenmakers van de provincie laatst wel om in de buurt van het Genneger Zijl een pontje over het Zwarte Water te maken. Daar was totaal geen draagvlak voor hier in de buurt. Soms lijken wat dat betreft de eeuwenoude sentimenten tussen Zwolle en Hasselt weer op te spelen. In vroeger jaren probeerde Zwolle ook al de handel van Hasselt in te pikken van schepen die over de Vecht richting Amsterdam gingen. Die onderlinge strijd lijkt soms nog steeds te bestaan.

Genne was altijd een plezierige plek om te wonen. Iedereen heeft er letterlijk en figuurlijk de ruimte en er is respect voor elkaar, ook als het om geloof gaat. In plaatsen zoals Genemuiden en Staphorst is veel sociale controle en moet je voldoen aan de norm. Dat is hier nooit geweest. Mensen van hier gaan op verschillende plekken ter kerke en leven vredig naast elkaar zonder de standsverschillen tussen boer en arbeider, zoals die er wel nog steeds zijn in Mastenbroek. Zo'n figuur als Jacob, die vonden ze hier eerst maar een rare kerel, maar nu zijn ze er gek mee. Met hem en de hele buurt hebben ze zich indertijd verzet tegen de plannen van het waterschap om de bomen op de dijk weg te halen. De buurt wil nu eenmaal graag behouden wat mooi is, de instanties willen vaak - vanwege hun eigen beleidsdoelen (zoals bijvoorbeeld nieuwe natuur, of waterveiligheid) - veranderingen, die over hun hoofd heen gaan en waarvoor alles lijkt te moeten wijken. Burgerverzet (tot aan de Raad van State als het moet) is dan soms het enige dat hen rest.

Bejaard boerenland?

De gebroeders Neutenboom zijn hier op de boerderij in Langenholte geboren. Er kon hier toen goed worden geboerd. Zelf hadden ze zo'n 16 hectare en 50 koeien. Ze herinneren zich van vroeger de talrijke grutto's, tureluurs en kievieten. In hun perceptie is de natuur in de afgelopen jaren er behoorlijk op achteruit gegaan. Het is – zoals zij zeggen – feitelijk een dood gebied geworden. Dat komt vooral omdat er geen mest meer op het land komt. Maar ze zien ook de opkomst van ooievaars, reigers, vossen en steenmarters die de nesten leegroven. Vroeger was de grond rijker want het was hooiland en het werd bemest. Nu het gras pas na 15 juni gemaaid mag worden, is het te lang geworden en daardoor ook voedselarmer en dan zijn de vogels al weer weg,

want kieviten moeten kaal land hebben. Bovendien heeft het er volgens hen ook toe geleid dat de rijkdom en variatie aan bloemen minder is geworden. Er resteren nog maar een paar plekken met kievitsbloemen.

Voor verdere verstedelijking van Langeholte zijn ze niet bang. Er is indertijd wel veel grond aangekocht, maar er is geen markt meer voor nieuwe woningbouw hier. Veel van de oude boerderijen zijn nu verbouwd en er woont import in. Dat zijn geen boeren, maar burgers die graag buiten en kort bij de stad willen wonen en hun activiteiten elders hebben. Een omschakeling naar biologische landbouw zien de gebroeders Neutenboom ook niet zo zitten. De producten vinden ze te duur en de vraag er naar wordt volgens hen overschat.

In recreatief opzicht is het hier ook nog rustig. De weg is doodlopend en de dijk en uiterwaarden zijn verboden toegang. In principe kan je wel een mooie wandeling over de dijk maken, maar vaak roepen ze wandelaars toe dat dat niet mag, zeker niet wanneer ze een hond bij zich hebben die misschien achter de schapen aangaat. Het is mooi zo hier, rustig en dat moet je zo houden. Samen met Jan Neutenboom rij ik nog even over het pad langs het bordje Verboden Toegang naar de dijk. Op de dijk turen we samen even in stilte over de uiterwaarden. Er is geen leven te bekennen.

Van oude patronen die beklijven

“Waar zitten de vogels?”, vraagt ex-boerin Gezina Middag op een gegeven moment tijdens ons gesprek. “Die zitten dus op het bemeste land, want daar is wat te vinden. Kijk maar eens hoeveel ganzen er nu hier zitten. En vossen. Ze hebben hier nooit vossen gehad. Vroeger zag je zo nu en dan een ooievaar, nu staan er overal palen in het land en is het geen bijzonderheid meer. Bovendien zijn ooievaars gewend geraakt aan het leegroven van nesten, want ze hebben geleerd eendagskuikens te eten. En over de gevolgen wordt niet nagedacht”.

Het verhaal van Gezina Middag is een somber verhaal. De landbouw moet wijken voor de natuur. Maar de nieuwe beheersvormen leiden vooralsnog niet tot de terugkeer van de kievitsbloem. Vroeger stonden de uiterwaarden er vol mee en je ziet nu dat het nieuwe beheer niet werkt. Ze hebben volgens haar te weinig nagedacht over het onderhoud en de kosten daarvan. Eerst deed de boer dat via zijn agrarische activiteiten, nu is er in het natuurbeheer geen geld voor en verarmt de grond. Geen mest, geen bloem, geen vogel en wat rest is saai en monotoon grasland.

Wat ze bijzonder jammer vindt is dat door het verdwijnen van het agrarisch gebruik van de grond ook het cultureel erfgoed van het gebied verdwijnt. Het

landschap is altijd in ontwikkeling en de maat is vooral afhankelijk van het agrarisch gebruik en de beschikbare technologie. Vroeger bepaalde de ondergrond de structuur van het ruimtegebruik, waar de kavels kwamen te liggen en waar de sloten voor de afwatering, waar de boerderijen werden gebouwd en hoe de infrastructuur werd ingericht. Vroeger was er transport met paard en wagen en waren de afstanden klein, nu zijn er efficiënte trekkers en verandert de schaal van het gebruik mee. Kijk naar de dijklanden, die nu biologisch moeten worden ingericht. Die strakke, heldere lijnen van toen, die bepaald werden door het agrarische gebruik, zijn straks vanwege de verruiging nauwelijks meer zichtbaar. Een goed voorbeeld ziet ze in de polder Mastenbroek, waar de oude structuur van weg en wetering intact is gebleven, zij het nu precies andersom dan vroeger. De weg loopt nu waar de wetering liep en de sloten lopen aan beide kanten, waar de weg liep.

Wat was mooier geweest als de boeren in een nieuwe tweede rol als groenbeheerder de groene vingers van de stad Zwolle zouden hebben kunnen onderhouden. Dat is niet gelukt, want de gemeente koos voor het inkleuren van het buitengebied als wooncluster. Ook dit gebied is altijd een mogelijke uitbreidingslocatie van Zwolle geweest. De gronden zijn door de gemeente aangekocht en de zeggenschap van de boeren verminderde meer en meer. Je mag maaien en het gras er af halen, maar dat is wel onder hun voorwaarden.

Haar boerderij is in 2008 door de gemeente aangekocht (en rijp voor de sloop, vindt ze zelf) en grond heeft ze ook niet meer. Haar zoon is met het bedrijf en al verdwenen naar Wapse met meer en betere grond en een state-of-the-art technologie. Meer jonge boeren trekken hier weg en komen niet terug. Van de ooit 15 actieve agrariërs in Langeholte na de vrijwillige ruilverkaveling van 1983 zit er nu welgeteld nog eentje. Die heeft geen opvolger en zodra hij er genoeg van heeft, dan verkoopt hij de boel en is er daar geen boer meer.

Door het vertrek van de boeren en het verdwijnen van het agrarisch gebruik verandert ook het sociale leven in deze buurtschap. Eerst was er hier een hecht sociaal netwerk. Dat wordt minder en minder omdat een deel van de import niet actief is in de gemeenschap. Zij vindt dat een groot verlies. “Dan kan je als provincie wel het naoberschap willen bevorderen, maar het brokkelt onvermijdelijk onder je handen af. En van bovenaf opleggen werkt niet”.

Wat Gezina Middag tot slot nog wel graag kwijt wil, is dat ze verwachtte dat de provincie een soort klankbordgroep van bewoners/gebruikers van het gebied Zwarte Water en Vecht zou vormen om te brainstormen over planontwikkeling en de kansen en perspectieven. Het stoort haar dat natuur- en milieumensen beslissen over andermans inkomen. Zij vragen wel aan agrariërs om een deel van hun inkomen in te leveren, maar praten niet over hun eigen portemonnee!

Over korte ketens en bioboeren

Jos van Leussen is in Langeholte actief met een circulair-economisch initiatief om samen met boeren en grondeigenaren de Zwolse Stadslanderijen te realiseren. Het idee is om natuur en landbouw te integreren door de gronden op een duurzame biologische manier te exploiteren en te beheren en de producten af te zetten in de stad. Veel grond die is aangekocht voor woningbouw (die er waarschijnlijk nooit meer komt) wordt nu op basis van 1-jarige contracten verpacht aan boeren, die het land op de gangbare wijze bewerken en niet kunnen investeren in duurzame mogelijkheden. Het resultaat daarvan zien we nu in de vorm van vlak, kaal en monotoon grasland, dat eigenlijk alleen interessant is vanwege de mestboekhouding.

Dat kan anders, met korte ketens naar de consument van biologische producten in de stad. Met een mix van veeteelt en verschillende soorten gewassen in rotatieteelt op een moderne manier levert dat een nieuw gemengd bedrijf én een geïntegreerd landschapssysteem op. Daar hoort bij het herstel van de kringloop tussen binnendijs land en buitendijs land. De uiterwaarden functioneren dan als leverancier van ruwvoer of voor het composteren van maaisel om rechtstreeks op de bedrijven te gebruiken. Dat betekent dat als de boeren hier omschakelen naar meer duurzame bedrijfsvoering, dat ze ook meer met die compost werken om de bodembioogie te optimaliseren. Ook dat is een vorm van een korte keten. En het betekent in feite ook herstel van wat historisch ooit aanwezig was. Vroeger zaten er namelijk in dit gebied al veel kleine boeren die aan Zwolle leverden. Biologische landbouw geeft dus de identiteit weer terug. Het is geen van de overheid opgelegde bescherming, maar een vorm van landschapsbeheer 2.0.

Inmiddels heeft Jos al een aantal partners aan zijn initiatief gebonden. Aan de productiekant speelt de betere prijs voor producten. Van de zijde van de afnemers is de smaak en het imago van 'lokaal, puur, vers en lekker' van belang. Dat geldt voor consumenten, horeca en retailers. De focus is nu gericht op de productie van voedsel, maar Jos verwacht dat op termijn het initiatief zich vanzelf verbreedt naar duurzame energie (elektrisch transport), zorg (de keukens van Isala) en recreatie (een struinpad buitendijs). Bovendien sluit het idee van de Stadslanderijen nauw aan op de ontwikkeling van stedelijke regio's in de 21e eeuw met meer autonomie en autarkie dan in de vorige eeuw.

Hij voorziet in de toekomst één of meer ringen om Zwolle van voedselproductie in afwisselende landschappen met *food hubs* in de stadsrand als centrale inzamelplek. Met kleine elektrische voertuigen wordt vervolgens de distributie binnen de stad verzorgd. Uiteindelijk ontwikkelt zo'n

systeem zich tot een combinatie van *high tech urban farming* in de stad, duurzame grondgebonden biologische landbouw rondom de stad en grootschalige productie voor de wereldmarkt op grotere afstand van de stad in daarvoor geschikte en aangewezen landbouwgebieden.

Jos beschouwt het als gemiste kans als de provincie bij de realisering van de Natura2000 doelen niet zou kijken naar het landschap en de economie van de toekomst. De kans is er nu om bedrijven om te turnen en bedrijfseconomisch weer een gezonde toekomst te geven. Hij ziet het ook als vorm geven aan het erfgoed van de toekomst. Je kan het ook zien als een moderne en dynamische vorm van ruilverkaveling of *placemaking*, waarbij elementen in het landschap ontstaan of opnieuw worden geïntroduceerd, die voor latere vormen van gebruik (zoals woonwerkcombinaties) als casco kunnen worden gebruikt. Dat past prima bij de schaal van Zwolle en de overgangsgebieden van stad en land hier in de regio.

En er wonen ook nog mensen.....

Terwijl zijn vrouw Anneke aan de eettafel druk in de weer is aan de naaimachine, praat ik met Albert Greveling in Zwartsluis over de eermalige schoonheid van het gebied en de gevolgen van talloze interventies in het gebied die in zijn ogen de belevingswaarde voor de bewoners niet verbeterd hebben. Ook de recente plannen lijken er volgens hem niet van te getuigen dat er mensen wonen die graag van de omgeving willen genieten. In zijn visie bijten de mens en de natuur elkaar niet en wanneer dat in bepaalde periodes wel het geval zou zijn (bijv. in het broedseizoen), dan zouden er speciale regels voor alleen die periode moeten gelden, zoals een tijdelijk toegangsverbod of aanlijnverplichting voor honden.

Het meest prangend vindt hij het tekort aan wandelpaden. Soms zijn de kaarten voor een wandelroute al gedrukt, maar staat er alleen ergens een mooi klaphekje, maar geen pad er naartoe of vandaan. Op andere plekken is het te gevaarlijk voor wandelaars vanwege langsrazend verkeer. Hij noemt als voorbeeld de dijk naar Vollenhove, waar je voorheen kon wandelen over het fietspad met prachtig uitzicht op de polder, het Zwarte Meer en het Zwarte Water. Nu mag dat niet meer vanwege de verkeersveiligheid. Vroeger kon je ook gewoon het gebied noordelijk van Zwartsluis in om te spelen en hutten te bouwen. De purperreigers en roerdompen die er zaten trokken zich niets van de weinige bezoekers aan. Daarna kwamen er plannen voor stadsuitbreiding en toen die niet doorgingen is de grond verkocht aan Natuurmonumenten en kwamen er bordjes met Verboden Toegang te staan. Je kan er nu nergens meer in.

Vroeger liepen ze rond Koninginnedag over de zomerkade richting Hasselt om te kijken naar de kievitsbloemen in het Veldigerbuitenland. Samen met zijn vader telde hij er de bloemen. Soms werden ze bekeurd omdat de verbalisant dacht dat ze eieren zochten. Hij vindt het nog steeds een schitterende wandeling. De natuurwaarden zijn er volgens hem niet bijzonder hoog, maar de belevingswaarde wel. Zelfs de plekken op de dijk naar Hasselt, waar je even de auto kon neerzetten om te genieten van de omgeving, zijn een paar jaar geleden allemaal verdwenen. En de parallelweg aan de kant van het Zwarte Water is van zeer slechte kwaliteit. Fietsen is er bijna onmogelijk. Het lijkt wel of de mensen er doelbewust geweerd worden.

Hij vindt het trouwens ook jammer dat daar na het maaien een groot groen gazon resteert zonder beestjes of bloemen. Dat illustreert in zijn ogen het aangeharkte karakter van ons land waar nergens iets mag verkrotten en alles strak en schoon moet zijn. Dat leidt tot het verdwijnen van herkenningspunten, zoals een sluisje, en ook van een stukje geschiedenis. Als voorbeeld noemt hij het oude boerderijtje bij Zwartewatersklooster, dat nu gerestaureerd is maar tegelijkertijd ontdaan is van de ooit aanwezige charmante omgeving. Het is er nu kaal gras, waarom kon dat niet wat mooier? Het verhaal van Zwartewatersklooster op zich is al een interessante attractie. Dat was een nonnenklooster, gesticht in 1233 als boetedoening voor de in 1227 bij de Slag om Ane omgekomen ridders. Sloop van het klooster vond plaats aan het eind van de 16^e eeuw, maar men zegt dat er nog talloze riddergraven zijn.

Graag zou Albert meedenken over de plannen voor het gebied. Hij weet dat meer mensen er zo over denken. In zijn archief heeft hij bovendien talloze foto's van het gebied, die gebruikt mogen worden om de belevingswaarden te illustreren. Ook is het belangrijk om – wanneer een bepaalde ingreep eenmaal heeft plaatsgevonden – goed de vinger aan de pols te houden. Hij ziet maar al te vaak dat een mooie ingreep verloedert.

Neem de 'Sluispoort' in Zwartsluis. Samen met een aantal bewoners heeft hij er voor gezorgd dat een al jaren leegstaande bakkerswinkel en een voormalig bankgebouw deels werden afgebroken en een nieuw gebouw "Sluispoort" kon worden neergezet als museum en expositieruimte. Dit museum besteedt met name aandacht aan natuur en ambacht en heeft regelmatig exposities. Hij is daar erg trots op en beschouwt het als waardevolle vrucht van particulier initiatief. Zo kijkt hij ook aan tegen de nieuwe plannen voor de uiterwaarden. Betrek de bewoners erbij, heb oog voor de geschiedenis en respecteer de regionale identiteit. Het is immers zijn en hun leefomgeving, die moet veranderen.

Relicten met toekomstwaarde

Het buitenland van Langenholte van Westerveld tot Agnietenplas wordt beheerd door Landschap Overijssel, de voormalige werkgever van Martien Knigge. Hij is al jaren bezig met beheer en de ecologie van Langenholte en heeft ontdekt dat het verleden een belangrijke dimensie is in zijn werk. Langenholte is rijk aan talrijke zichtbare cultuurhistorisch interessante objecten zoals sluisjes en oude doorbraakkolken, honderden jaren oude perceelsvormen en tracés van dijken, sloten en zomerkades. Ook is er een variëteit aan immaterieel cultureel erfgoed, zoals de (herinneringen aan of restanten van) havezaten Glinthuis, Verburg en Westerveld, veerpaden en verschillende vormen van open water, zoals het gat van de Prins van Wijngaarden.

Voor de historie van de percelen in de uiterwaarden is indrukwekkend. Kennelijk werden de percelen zo extensief gebruikt, dat het niet loonde om de vorm te optimaliseren. Grillig, gerend of taps uitlopend: de boer mag er een hekel aan hebben, maar deze vormen zijn nog steeds te herkennen in het landschap. Hij denkt dat nergens in Nederland de geschiedenis van de perceelsvormen zo ver teruggaat als hier. Ook rekt hij de verschillende open watervormen in het gebied tot erfgoed. Dat zijn de relictten van een oude rivier (tegenover Westerveld), de dijkdoorbraken (de serie kolken), de grote zandgaten voor woningbouw en wegeaanleg en de met water gevulde bomkrater, die ook ecologisch van betekenis is vanwege het rijke waterleven. Dan is het fijn om te weten dat dit kostbare bezit niet bedreigd wordt. Er zijn op dit moment namelijk geen maatschappelijke krachten die de ruimtelijke patronen in en rond de buitenlanden zouden willen veranderen.

In Langenholte ervaart hij wel een knelpunt rond botanie en vogels. Het blijkt lastig om tegelijkertijd én in dezelfde ruimte doelen ten aanzien van zowel de botanie als de weidevogels te realiseren. Dat heeft te maken met het beheer. Het huidige beheer van de uiterwaarden is hooilandbeheer. Dat betekent dat het 1 of 2 keer per jaar met de trekker gemaaid wordt en dat het gewas wordt afgevoerd. Het is zeker geen dood grasland, zoals de Neutenbooms beweren, want het is gekwalificeerd voor de Europese Habitatrichtlijn. Het is alleen geen grasland dat aantrekkelijk is voor weidevogels. Maar in dit gebied staat de botanische doelstelling voorop, dat wil zeggen: instandhouden van het gebied en de graslanden die daarbij horen als groeiplaats voor de Kievitsbloem. Misschien is het minder dan vroeger, maar Martien heeft plekken gezien in Langenholte waar hij toch zo'n 600.000 bloeiende exemplaren kon tellen.

Consequent maaien en stoppen met bemesten voorkomt ongewenste verruiging. Dat is gunstig voor de Kievitsbloemlanden, maar het leidt wel tot

leefgebieden die te arm zijn voor de weidevogel, want die vaart wel bij bemeste grond met een rijk bodemleven. De wezenlijke vraag is in zijn ogen dan ook welke doelen je op welke plek en op welke schaal nastreeft. De plekken hier waar de grutto zich thuis voelt (natte gebieden met veel sloten waar het lastig is om te boeren en dus weinig onrust is) zijn te kleinschalig en kennen inmiddels ook te weinig variëteit aan planten in het grasland. Daardoor zijn de weidevogels in de afgelopen dertig jaar hier in het buitenland van Langenholte nagenoeg verdwenen. Dat ziet Martien ook als verlies aan immaterieel erfgoed.

Op oude kaarten van het gebied zie je de buurtschap Langenholte met de landgoederen Westerveld en Kranenburg in een zee van gras, weinig inwoners en een grote mate van natuurlijkheid. Dat is al lang niet meer zo. De stadswijk Holterbroek is gebouwd en later de wijk Aa-landen. Veel voormalige boerenhuizen zijn verbouwd en worden bewoond door import die elders werkt, netwerkt en zich ontspant. Voor stadsrecreanten is het een paradijs waar ze niet zo maar mogen komen. Er staan verbodsborden en voor hen organiseert Landschap Overijssel periodiek een excursie.

Verdere stadsuitbreiding is hier niet aan de orde. De groei prognoses zijn achterhaald. Die waren ooit de geldmotor en droom van de gemeentekassier, maar uiteindelijk zat de gemeente er mee in zijn maag. In 1979 is veel grond verkocht aan Landschap Overijssel. Die is toen onmiddellijk begonnen om de aantallen en locaties van de kievitsbloem te karteren. Dat wordt nog met enige regelmaat herhaald. Uit de karteringen blijkt dat de gebieden zich uitbreiden en de aantallen groter worden. Maar vergrijzing komt ook voor. Ook de bestuiving door hommels kan een probleem gaan worden wanneer er te weinig *stepping stones* zijn tussen de hommelnesten langs de sloten en de foerageergebieden van de hommel elders.

Martien's toekomstperspectief voor de buitenlanden van Langenholte is positief. Dat is dankzij het ruimtelijk patroon dat al zo'n drie eeuwen constant is gebleven en dankzij de huidige status als natuurgebied en de beheersstructuur. Hij gelooft in de kracht van de terreinbeherende organisaties en ziet minder in een beheersrol voor de boer. "Als je boeren de vrije hand geeft, wordt het Engels raaigras en mais", zegt hij. "En als er ergens rogge staat, dan is er vast een natuurbeheerder in de buurt". Wel zou de positie van het erfgoed beter verwerkt kunnen worden in het Natura2000 beleid. Nu valt dat een beetje tussen wal en schip. Kijk bijvoorbeeld naar de komende ronde van dijkaanpassing. RWS en waterschap gaan binnenkort weer aan de dijken knutselen. Het gebied kan dat hebben want er wordt al sinds 1300 aan de dijken gesleuteld. "Maar voeg die nieuwe laag in het landschap wel toe met enig verstand en historisch besef" zegt Martien.

Wat nu als de laatste boer in Langenholte binnenkort het licht uit doet? Het plan van Stadslanderijen zou in principe een goede impuls zijn om de

dynamiek in het gebied weer te herstellen. De productie kan afgezet worden in de stad. De productieruimte voor veeteelt en akkerbouw is er op hogere en lagere gronden in het gebied. Wintervoer kan gehaald worden van het hooiland in het buitenland (en misschien kan Landschap Overijssel vanwege de korte transportafstand dan de prijs van hooi laten zakken). Eigenlijk lijkt dat op het ouderwetse gemengde bedrijf. Hij vindt het een nostalgisch plaatje met toekomstwaarde. Ooit hoorde Martien ook van een plan voor bedrijfsmatige exploitatie van de rij kolken (als verbonden watersysteem dat eindigt in de Agnietenplas) voor binnenvisserij. Dat idee is nooit gerealiseerd, maar zou wel goed passen bij biologische landbouw. En het sluit uitstekend aan bij de opvatting van Landschap Overijssel dat natuur niet los staat van het gebruik van de habitat door de mens. Natuur staat voorop, maar al het andere is voor hem absoluut geen taboe.

Over landschap en identiteit

Jeroen Bredenbeek werkt als boswachter bij Staatsbosbeheer. Ik ontmoet hem in De Veldschuur in Rouveen op een prachtige locatie in het open landschap van natuurgebied "Olde Maten". "Dit gebied was altijd al open landschap", zegt hij en dat wil Staatsbosbeheer zo houden. Soms betekent dat de kap van bomen om het karakter van het landschap te herstellen. Hij noemt als voorbeeld de bomen bij het natuurgebied De Brommert nabij Hasselt. De bevolking protesteerde tegen de kap van deze bomen omdat ze dan vrij uitzicht kregen op het industrieterrein bij Hasselt. Toch kan Jeroen de kap verdedigen, want landschappelijk klopt het. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor de wilgen langs het Zwarte Water. Die horen er helemaal niet thuis. Puur landschappelijk zou je die bomen moeten verwijderen. Maar ook Rijkswaterstaat schijnt te vinden dat iedere rivier zijn eigen rijtje knotwilgen moet hebben. Als je langs de Lek rijdt of langs de Vecht: het is bijna altijd een standaard beplanting, waardoor volgens Jeroen de identiteit van een gebied geweld wordt aangedaan.

Staatsbosbeheer streeft hier naar behoud van het landschap. Het samenspel van agrarisch gebruik van de grond en het hydrologische systeem is van groot belang voor dit beheer. De zomerpolders zijn er niet voor niks. Enerzijds is er het variabel waterpeil, vroeger onder invloed van eb en vloed in de Zuiderzee, tegenwoordig als gevolg van Noordwesterwind die soms zorgt voor opstuwing in het Zwarte Water van meer dan 1 meter. In de zomers bleven de zomerpolders over het algemeen droog zodat de boeren in die periode konden hooien. Er zijn echter ook verhalen dat bij hoog water het hooi richting het Zwarte Meer dreef, maar in de meidoornheggen - die speciaal

daarvoor waren geplant - bij de punt van Langenholte bleef hangen zodat de boeren het hooi later uit de heggen konden peuteren.

Zomerinundaties zijn tegenwoordig schaars, maar het hydrologische systeem werkt nog net zo als vroeger. Wat wel veranderd is, is dat het water niet meer zout is en er wordt geen klei meer afgezet. Als mooi voorbeeld van samenspel van landbouw, natuur en water noemt hij het buitenland bij de Zijkolk. Daar hadden ze jarenlang bloembollen gekweekt. Na aankoop door Staatsbosbeheer is een streng natuurontwikkelingsregiem er op gezet met graslanden en extensieve beweiding door gemakkelijk vee in een veedichtheid die paste bij het karakter van het open landschap. Na een jaar of tien kwamen de Kievitsbloemen weer terug.

Staatsbosbeheer wil zich ook extra inspannen voor de weidevogels. In het Veldigerbuitenland zaten vroeger bijvoorbeeld veel meer weidevogels dan nu. Zowel daar als in Langenholte vormt de vos een serieus probleem. Dat vraagt om een betere inzet van boeren en jagers. In de Mastenbroekerpolder hebben ze dat volgens hem goed georganiseerd. Daar is sprake van redelijk succesvol agrarisch natuurbeheer samen met actief wildbeheer, waardoor de vos er onder wordt gehouden en de populatie weidevogels toeneemt.

Daarnaast is er de discussie over bemesting. De weidevogeldichtheid in de uiterwaarden is hoger wanneer stalmest is opgebracht. In principe kunnen weidevogels echter ook broeden in de Kievitsbloemhooilanden. Dat is ook insectenrijk en wanneer laat gemaaid wordt voldoen die locaties prima. Maar hij beseft zich dat de boer het al moeilijk genoeg heeft en nog maar weinig vertrouwen heeft in de overheid. Het is ook wel een stapeling van beleid met Ruimte voor de Rivier, Nationaal Landschap IJsseldelta, de EHS, Natura2000, PAS, fosfaatrechten etcetera. Dus gaan boeren strategisch rekken. Ze weten ook wel dat VVD en CDA nooit tot onteigening zullen overgaan. Die partijen zetten maximaal in op eigen beheer door de boer of verplaatsing wanneer elders geschikte vervangende grond is.

Staatsbosbeheer ziet de boer als medebeheerder. Daarom wil Staatsbosbeheer thuis zijn in de streek en verpacht het graag gronden aan lokale boeren. Dat zijn overwegend kortlopende contracten omdat de overheid niet het risico wil lopen dat de realisering van natuurdoelen in gevaar komt. Maar je kan, volgens Jeroen, in contracten wel van alles proberen te regelen, dat wil nog niet zeggen dat de pachter zich aan alle voorwaarden zal houden. In zo'n geval ontbreekt het aan een effectieve juridische of publiekelijke afdwingbaarheid. Een grote boer kan je sowieso niet laten omvallen vanwege de natuur. Bij kleinere boeren is voor Staatsbosbeheer wel meer vrijheid tot handelen, bijvoorbeeld bepaalde percelen in lage dichtheid beweiden en andere percelen twee keer maaien zodat je variaties krijgt in percelen met kort gras en met insectenrijk lang gras wat ideaal is voor jonge vogels.

Van kuieren tot corporatie

Albert Corporaal houdt kantoor in Dalfsen in het bijgebouw (de landbouwschuur) van het kantoor van Landschap Overijssel op landgoed de Horte. Hij werkt als adviseur bij Brandhof Natuur & Platteland. Albert heeft als wetenschappelijk onderzoeker tal van projecten en initiatieven op zijn naam, in binnen en buitenland, waarbij landbouw, water en natuur nauw met elkaar verweven zijn en binnen het landbouwbedrijf deel uit kunnen maken van de toekomstige inkomenspositie. Daarnaast heeft Albert een uitgebreide kennis van de Nederlandse en Europese flora en veel faunagroepen in Nederland. Een soort die al tientallen jaren zijn bijzondere aandacht heeft en die weinig geheimen meer voor hem kent is de Kievitsbloem. In dit Natura2000 traject is hij ingevlogen als deskundige. Hij is overigens blij dat de provincie het proces zo zorgvuldig aanpakt. Niemand kan straks zeggen dat ze van niks wisten.

In de periode 1974 tot 1986 heeft Albert gewerkt bij Staatsbosbeheer. Hij was toen beheerder van veel terreinen die lijken op de uiterwaarden van Zwarte Water en Vecht. Hij komt zelf uit Zwartsluis en is een jeugdvriend van Albert Greveling. Toentertijd vonden ze elkaar in de bescherming van natuur en landschap. Ze maakten talloze wandelingen in het gebied, o.m. richting het Vogeleiland in het Zwarte Meer. Wanneer het stormde struinde hij altijd richting zee (zoals het Zwarte Water heette in de volksmond) om te kijken wat er was aangespoeld. De rivier bracht niet alleen water maar ook voorwerpen en verhalen. Hij was een echte rivierjutter, met een evenknie aan de overkant in Genemuiden. Kuieren was vroeger een belangrijk tijdverdrijf, dat deden zijn ouders ook al. Tijdens zo'n wandeling werd vaak de toekomstige vrouw of partner ontmoet. Het kuieren werd ook tijdens de zondagsrust in deze streek geaccepteerd. Bijvoorbeeld naar Genemuiden of Belter Schutsloot of richting de velden en terug.

Albert vindt het jammer dat het maken van zo'n ommetje nu allemaal wat moeilijker is geworden omdat de paden zijn verdwenen (denk aan de oude kerkepaden door de akkers en de velden) en het verkeer steeds drukker geworden is. Vroeger was er nauwelijks verkeer, hooguit kwam met de regelmaat van de klok een tram voorbij van Zwolle naar Blokzijl of in omgekeerde richting. Maar ook dat tramspoor is er niet meer. En als je nu in de buitenlanden wandelt, doe je dat eigenlijk clandestien. "Dat heeft ook wel wat", zegt Albert Corporaal "maar is niet de bedoeling. Dus ben ik een voorstander van het herstel van de mogelijkheden voor een ommetje langs mooie verkeersluwe routes en langs plekken waar wat te zien valt".

"Sta je vandaag de dag voor een doorsnee grasland", zegt hij, "dan is het eerste wat opvalt de groene kleur en daar blijft het meestal bij, op wat paardenbloemen en misschien madeliefjes na". Hij herinnert zich de 'bonte

wei' met al zijn kleurenpracht aan bloemen en vogels. De orchideeën, margrietten, diverse kruiden en kievitsbloemen groeiden gewoon in de graslanden. Gelukkig is de kievitsbloem daar nog als ambassadeur van het oude systeem. Verdwijnt die ook, dan resteert alleen een wandeling in het kale groen. Dat betreurt hij met een traan in het oog. Daarom pleit hij voor extra inspanningen ("gaat niet vanzelf!") om die bloeiende wei weer terug te krijgen. Actief ingrijpen, d.w.z.: herintroductie van ouderwets agrarisch beheer, zorgen voor een grillige waterhuishouding met wisselende waterstanden (en geen hoge kades langs de rivier) en af en toe wat ouderwetse stromest of oude stalmest op de buitenlandlanden. Biologisch boeren en weidevogels passen daar goed bij, met een stapje terug van de terreinbeheerders. Dan herstelt de 'bonte wei' zich wel.

Hij weet dat die grond de meeste boeren hier nog wel aardig past. Nogal wat boeren hebben die grond ook binnen redelijke afstand tot hun bedrijf liggen (soms er tegenover aan de andere kant van de dijk) en het is bepaald niet zo dat het buitenlandgras onproductief is. Bovendien zijn ze er in deze streek mee vertrouwd. In het beheer moet je een balans vinden tussen 'overmesten' (de neiging van de boer) en 'ondermesten' (de hardnekkige houding van de terreinbeherende organisaties). Het is zo, volgens Albert, dat er aanwijzingen zijn dat daar waar je alle vormen van bemesting achterwege laat, op den duur ook de kievitsbloem geen zaad meer vormt en uitsterft. In West-Nederland waren er ooit miljoenen, nu telbare hoeveelheden onder de honderd. Dat is wel een doembeeld.

De stip aan de horizon van Albert is dat in dit gebied een alliantie van een stuk of tien biologische boeren zich vormt, die samen een belangrijke rol spelen in het beheer van de uiterwaarden en die onder een collectief label zoals "De Kievitsbloemboeren" zich sterk maken in de markt van regionale producten voor de stedelijke consument. Dan houdt je het karakter van de streek overeind, je varieert teelten en grondgebruik in een soort rotatiesysteem en je realiseert bedrijfsmatig op flexibele wijze een bepaalde kwaliteitsniveau. De wandelpaden, het veer van Jacob, de pinanten en zo horen daarbij.

De Gebiedcoöperatie IJsseldelta zou een belangrijke rol kunnen spelen om een dergelijke collectiviteit of alliantie (en ook andere zoals "De Kampereilandboeren" of "De Mastenbroekerboeren") te faciliteren met een slimme en moderne aanpak, crowdfunding, websites en dergelijke.

"In wezen", zegt Albert, "wordt in mijn visie een brug geslagen tussen de tijd van mijn ouders en de tijd(-geest) nu, waarbij de tussenliggende periode beschouwd kan worden als een periode van behoud, die nodig was om het systeem voor uitsterven te behoeden. Laten we daarom nu bij de uitvoering van het Natura2000 beleid (in wezen een stip uit het verleden) onszelf opnieuw de gelegenheid gunnen om door de oogharen heen naar die nieuwe stip aan de horizon te kijken en ons te bezinnen op de vraag of we in dit

prachtige gebied de verbinding op waarden niet sterker kunnen maken en of we in dat licht nu de juiste en meest robuuste investeringen doen”.

Bijlage: overzicht van geïnterviewde personen (in volgorde van dit verslag)

1. Jan en Geuje van Dijk, ex-boeren
2. Jacob en Bes Versteegh, exploitanten Haersterveer
3. Minie Buit, Historische Vereniging Hasselt
4. Dhr. Neutenboom en zijn broer, ex-boeren
5. Gezina Middag, ex-boerin
6. Jos van Leussen, initiatiefnemer Stadslanderijen
7. Albert Greveling, actief inwoner Zwartsluis
8. Martien Knigge, ex-Landschap Overijssel
9. Jeroen Bredenbeek, boswachter Staatsbosbeheer
10. Albert Corporaal, onderzoeker natuur en cultuurhistorie